

Ζακ Ντερριντά

Περί φιλοξενίας¹

Μετάφραση: ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ

Ερώτηση: Ο Εμμανουέλ Λεβινάς ήταν πολύ σημαντικός για εσάς. Έχετε δημοσιεύσει, αφενός, τον λόγο που εκφωνήσατε κατά την κηδεία του² και, αφετέρου, μια μελέτη για το έργο του Λεβινάς, η οποία ονομάζεται *Adieu à Emmanuel Lévinas*.³ Αυτό που είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό στη σχέση σας με τον Λεβινάς είναι ότι ο Λεβινάς είναι πρωτίστως ο φιλόσοφος του Άλλου, κάποιος που λέει ότι ο Άλλος θα παραμείνει πάντα Άλλος και ότι, ακόμη κι αν φανταστούμε τον Άλλο σαν τον εαυτό μας, αν τον φανταστούμε ως ταυτόσημο με εμάς, υπάρχει πάντα ένα υπόλοιπο ετερότητας που δεν θα καταφέρουμε ποτέ να κατανοήσουμε πλήρως. Αυτό είναι, λοιπόν, ένα σημείο καθοριστικής σημασίας για εσάς...

Ζ. Ντ.: Είναι εξαιρετικά σημαντική η σκέψη του Λεβινάς για τον Άλλο. Πρέπει να πω, πριν προσπαθήσω να απαντήσω στην ερώτησή σας, ότι αυτήν τη στιγμή οι λέξεις «Άλλος», «σεβασμός στον Άλλον», «ανοιχτότητα προς τον Άλλον» κ.λπ. έχουν αρχίσει να κουράζουν. Κάτι γίνεται μηχανικό σε αυτήν την ηθικολογική χρήση της λέξης «Άλλος» και κάποιες φορές υπάρχει κάτι μηχανικό και εύκολο στην αναφορά στον Λεβινάς τα τελευταία χρόνια. Θα ήθελα, λοιπόν, στο όνομα αυτής της δύσκολης σκέψης, να διαμαρτυρηθώ κατά αυτής της ευκολίας.

Στο όνομα της σκέψης για τον Άλλο, δηλαδή της άπειρης μη αναγώγιμης ετερότητας του Άλλου, ο Λεβινάς επιχειρεί να επανεξετάσει όλη τη φιλοσοφική παράδοση. Με μια επίμονη και σταθερή αναφορά σε αυτό που στον Άλλον παραμένει μη αναγώγιμο, δηλαδή άπειρα Άλλο, κλονίζει

¹ Το παρόν κείμενο είναι απόσπασμα από τη συζήτηση μεταξύ του Ζακ Ντερριντά και του Αντουάν Σπιρ (Antoine Spire) στο πλαίσιο της ραδιοφωνικής εκπομπής του δεύτερου, «Staccato», στον ραδιοφωνικό σταθμό *France Culture* τη 19η Δεκεμβρίου 1997. Είναι δημοσιευμένο στο Jacques Derrida, *Sur Paroles. Instantanés philosophiques*, Éditions de l'Aube, 2005, σ. 63-74 (Οι σημειώσεις, εκτός από μία, είναι του μεταφραστή).

² Jacques Derrida, *Adieu. Επικήδειος για τον Emmanuel Lévinas*, μτφρ.-σημ. Βαγγέλης Μπιτσώρης, Άγρα, Αθήνα 1996.

³ Jacques Derrida, *Adieu à Emmanuel Lévinas*, Galilée, Παρίσι 1997.

και μετατοπίζει αυτό που ο ίδιος αποκαλεί «οντολογία». Δίνει ένα νέο περιεχόμενο στην οντολογία, δηλαδή εκείνη τη σκέψη που, στο όνομα του Είναι, ως το ίδιο [même], επιστρέφει συνεχώς για να απομειώσσει αυτήν την ετερότητα, από τον Πλάτωνα ως τον Χάιντεγκερ· και αντιπαραθέτει σε αυτήν την οντολογία αυτό που αποκαλεί, με τον τρόπο του, «μεταφυσική» ή «πρώτη φιλοσοφία», δηλαδή αυτήν την ανασυγκρότηση της φιλοσοφίας που στοχάζεται με απαρχή την άπειρη υπερβατικότητα του Άλλου. Από αυτήν την άποψη, η σχέση του με την ιστορία της φιλοσοφίας είναι πολύπλοκη, διότι κατά κάποιον τρόπο, ξεκινώντας από μια ιουδαϊκή παράδοση και μια επανερμηνεία της φαινομενολογίας, κλονίζει αυτήν την παράδοση, κρατώντας παράλληλα κάποιους σημαντικούς άξονες: αντιφέρεται στη φαινομενολογία, αλλά, ταυτόχρονα, αναφέρεται σε έναν συγκεκριμένο Πλάτωνα που μιλά για «το επέκεινα του Είναι», ενώ υιοθετεί μια ορισμένη προσήλωση στον Ντεκάρτ, δηλαδή στην ιδέα του άπειρου που προηγείται εντός μου κάθε πεπερασμένου.

Ο Λεβινάς έχει λοιπόν μια σχέση άπιστης πιστότητας προς την οντολογία, γεγονός που καθιστά τη σκέψη του μια από τις πολύ μεγάλες αναταράξεις της εποχής μας. Είναι μια σκέψη που με έχει συντροφεύσει σε όλη μου την ενήλικη ζωή. Φυσικά, υπήρξαν εξηγήσεις, απαρχές, ενδεχομένως, όχι διαφωνιών αλλά μετατοπίσεων που με κράτησαν σε εγρήγορση για μεγάλο διάστημα.

Μπορείτε να μας εξηγήσετε πώς αυτή η άπειρη απόσταση από τον Άλλο, αυτή η απαραμείωτη μη γνώση του Άλλου, είναι, για τον Λεβινάς, στοιχείο της φιλίας, της φιλοξενίας και της δικαιοσύνης;

Ανατρέχοντας στην απλή κοινή λογική, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, φιλία, φιλοξενία ή δικαιοσύνη μπορούν να υπάρξουν μόνο εκεί όπου λαμβάνεται υπόψη η ετερότητα του Άλλου ως άπειρη ετερότητα και πάλι, απόλυτη, μη αναγώγιμη, παρ' όλο που είναι μη υπολογίσιμη. Ο Λεβινάς υπενθυμίζει ότι η γλώσσα, δηλαδή η απεύθυνση προς τον Άλλον, είναι κατά την ουσία της φιλία και φιλοξενία. Και αυτές δεν ήταν εύκολες σκέψεις εκ μέρους του· όταν μιλούσε για φιλία και φιλοξενία, δεν υπέκυπτε απλώς σε «καλά αισθήματα».

Ωστόσο, ο όρος φιλοξενία δεν είναι τόσο διάφανος, και εσείς τον εξηγεί-

τε ανιχνεύοντας τη γενεαλογία του, ιδίως μέσα από τις αναλύσεις του Μπενβενίστ.⁴ Έχω την εντύπωση ότι ο Λεβινάς προσπαθεί να έρθει σε ρήξη με μια πιθανή αντίληψη της φιλοξενίας που τη συνδέει με την εαυτότητα, με άλλα λόγια με μια αντίληψη του ίδιου, του φιλόξενου εαυτού που ασκεί εξουσία επί του Άλλου.

Η φιλοξενία, όπως την εννοεί ο Λεβινάς, δεν ανάγεται απλώς, αν και περιλαμβάνει κι αυτό, στην υποδοχή του ξένου στον οίκο, στο σπίτι μου, στο έθνος μου, στην πόλη μου. Μόλις ανοίξω τον εαυτό μου, υποδέχομαι την ετερότητα του Άλλου, βρίσκομαι ήδη σε φιλόξενη διάθεση. Ακόμη και ο πόλεμος, η απόρριψη, η ξενοφοβία προϋποθέτουν ότι έχω να κάνω με τον Άλλο και επομένως είμαι ήδη ανοιχτός στον Άλλον. Η κλειστότητα είναι απλώς μια αντίδραση σε μια πρωταρχική ανοιχτότητα. Από αυτήν την άποψη, η φιλοξενία είναι πρωταρχική. Το να πούμε ότι είναι πρωταρχική σημαίνει ότι, πριν ακόμη να είμαι ο εαυτός μου και αυτό που είμαι, *ipse*, η εισβολή του Άλλου έχει εγκαθιδρύσει αυτήν τη σχέση με τον εαυτό μου. Με άλλα λόγια, μπορώ να σχετίζομαι με τον εαυτό μου, με το «σπίτι μου», μόνο στον βαθμό που η εισβολή του Άλλου έχει προηγηθεί της δικής μου ταυτότητας. Γι' αυτό, στην πορεία του Λεβινάς που προσπαθώ να ανασυγκροτήσω σε αυτό το μικρό βιβλίο, ξεκινά κανείς από μια σκέψη της υποδοχής που είναι η πρωταρχική στάση του εγώ απέναντι στον Άλλο, από τη σκέψη της υποδοχής στη σκέψη του ομήρου. Είμαι κατά κάποιον τρόπο όμηρος του Άλλου και αυτή η κατάσταση του ομήρου, όπου είμαι ήδη φιλοξενούμενος του Άλλου όταν τον υποδέχομαι σπίτι μου, όπου είμαι φιλοξενούμενος του Άλλου στο σπίτι μου, καθορίζει τη δική μου ευθύνη. Όταν λέω «ιδού εγώ», είμαι υπεύθυνος απέναντι στον Άλλον· το «ιδού εγώ» σημαίνει ότι είμαι ήδη παραδομένος στον Άλλον («παραδομένος» είναι έκφραση του Λεβινάς). Πρόκειται για μια σχέση έντασης· αυτή η σχέση φιλοξενίας κάθε άλλο παρά εύκολη και γαλήνια είναι. Είμαι παραδομένος στον Άλλο, όμηρος του Άλλου, και η ηθική πρέπει να θεμελιώνεται σε αυτήν τη δομή ομηρίας.

⁴ Βλ. Émile Benveniste, «Η φιλοξενία», μτφρ. Μαρίνα Βήχου, *Η φιλοξενία* (αφιέρωμα), επιμ. Γεράσιμος Κακολύρης, *Ένεκεν*, τχ. 42, Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016, σ. 38-56, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.frenchphilosophy.gr/wp-content/uploads/2020/01/Benveniste-E-Filoxenia-mtfr.-M.-Vichou.pdf>.

Έχουμε κατανοήσει, ακούγοντάς σας, τη διαφορά αυτής της σκέψης από τη σκέψη των καλών αισθημάτων. Αλλά μήπως η έκφραση «σεβασμός της ετερότητας» δεν αποδίδει καλύτερα τη σκέψη του Λεβινάς; Σεβασμός της ετερότητας στο βαθμό που η ετερότητα είναι πάντα κάτι σε απόσταση από μένα.

Αυτή η έννοια του σεβασμού έχει μακρά φιλοσοφική ιστορία. Όταν ο Καντ μιλά για σεβασμό, μιλά για τον σεβασμό του νόμου και όχι απλώς για τον σεβασμό του Άλλου.⁵ Ο σεβασμός προς τον άνθρωπο δεν είναι για τον Καντ παρά ένα παράδειγμα· ο άνθρωπος δεν είναι παρά ένα παράδειγμα του νόμου που πρέπει να σέβομαι. Για τον Λεβινάς, η έννοια του σεβασμού, πριν γίνει εντολή, περιγράφει την κατάσταση της άπειρης απόστασης για την οποία μιλούσαμε· ο σεβασμός είναι το βλέμμα, το βλέμμα από απόσταση. Και όπως γνωρίζετε, ο Λεβινάς επαναπροσδιορίζει το άτομο, το εγώ και τον Άλλο ως πρόσωπα. Αυτό που αποκαλεί πρόσωπο, τόσο στην ιουδαϊκή παράδοση όσο και σύμφωνα με μια νέα ορολογία, δικαιούται σεβασμού. Από τη στιγμή που βρίσκομαι σε σχέση με το πρόσωπο του Άλλου, από τη στιγμή που μιλάω στον Άλλον, από τη στιγμή που ακούω τον Άλλον, έχει διανοιχθεί η διάσταση του σεβασμού. Στη συνέχεια, φυσικά, πρέπει να φροντίσουμε η ηθική να συνομολογεί αυτήν την κατάσταση και να αντιστέκεται σε κάθε βία που επιχειρεί να καταπιέσει, να αγνοήσει ή να απομειώσει τον σεβασμό προς το πρόσωπο.

Υπάρχει ένας ακόμη όρος που αναλύετε σε αυτό το έργο για τον Λεβινάς, η λέξη «ειρήνη». Και η έννοια της ειρήνης, όπως και αυτή της φιλοξενίας, είναι πρωταρχική.

Ας πούμε ότι, για εκείνον, η ειρήνη είναι πρωταρχική, όπως η φιλοξενία και η φιλία· είναι η ίδια η δομή της ανθρώπινης γλώσσας. Αυτό δεν αποκλείει τον πόλεμο και ο Λεβινάς φαίνεται να αποδέχεται ότι ο πόλεμος μπορεί να συμβεί. Όταν αντιπαραθέτει το Κράτος του Δαβίδ στο Κράτος του Καίσαρα, αποδέχεται την πιθανότητά του. Υπάρχει μια αντίθεση ή

⁵ Γράφει ο Ιμμάνουελ Καντ στη Θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών: «Καθήκον είναι η αναγκαιότητα μιας πράξης από σεβασμό προς τον νόμο» (Ιμμάνουελ Καντ, Θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών, μτφρ.-σχόλ. επίμ. Κώστας Ανδρουλιδάκης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2017, σ. 34.

μια διασταύρωση με την καντιανή θέση: για τον Καντ, η αρχική κατάσταση των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων, η φυσική κατάσταση, είναι αυτή του πολέμου. Γι' αυτό η ειρήνη πρέπει να είναι ένας θεσμός, πρέπει να οικοδομηθεί ως ένα σύνολο τεχνασμάτων, κάποιου είδους πολιτισμικών σχεδίων, ουσιαστικά πολιτικών, για να αμβλυνθεί αυτή η αρχική εχθρότητα.

Στον Λεβινάς, κατά κάποιον τρόπο, ισχύει το αντίθετο: εδώ έχουμε να κάνουμε με την ευχαριστία για μια πρωταρχική ειρήνη, για την αγνώριση αυτής της πρωταρχικής ειρήνης, για να μπορέσει, ακόμα και μέσα από τον πόλεμο ενίοτε, να υπάρξει μια προσπάθεια προσέγγισης κάποιου είδους εσχατολογικής ειρήνης. Πρόκειται για μια χειρονομία που είναι ταυτόχρονα διαφορετική από αυτήν του Καντ και συγχρόνως ανάλογη με εκείνη του Καντ, καθώς και ο Καντ επιθυμεί, μέσω του θεσμού—των θεσμών της παγκόσμιας ειρήνης, των συνθηκών της παγκόσμιας ειρήνης—, να ξαναβρεί μια παγκόσμια φιλοξενία. Ο Καντ εξηγεί ότι το φυσικό δίκαιο, παρόλο που υπάρχει μια κατάσταση πολέμου στη φύση, συνεπάγεται την καθολική φιλοξενία: οι άνθρωποι δεν μπορούν να διασκορπίζονται επ' άπειρον στην επιφάνεια της γης, οπότε είναι αναγκαίο να συγκατοικήσουν και πάνω σε αυτή τη βάση του φυσικού δικαίου πρέπει να οικοδομηθούν τα συντάγματα.

Συνεπώς, και στις δύο περιπτώσεις, στον ορίζοντα της ιστορίας υπάρχει μια καθολική και αιώνια ειρήνη. Σε αυτό το σημείο, ο Καντ και ο Λεβινάς, όπως συμβαίνει συχνά, συναντιούνται μέσω διασταυρώσεων.

Όταν ασχολείστε με την πολιτική, συχνά το κάνετε για να αμφισβητήσετε παραδοσιακές έννοιες: σκέφτομαι ιδιαίτερα την έννοια του κοσμοπολιτισμού ή αυτή της ανεκτικότητας, την οποία δεν βρίσκετε ικανοποιητική, αν και υπήρξε πολύ σημαντική για τον Διαφωτισμό, αλλά δεν αρκεί πια σήμερα. Σκέφτομαι επίσης την έννοια της αδελφσύνης, την οποία επίσης επικρίνετε ως να αμαυρώνει μια ελευσόμενη δημοκρατία.

Θα ήθελα πολύ να μας μιλήσετε για αυτόν τον τρόπο με τον οποίο αμβισβητείτε έννοιες υπερβολικά παραδοσιακές.

Πρόκειται πράγματι για τρεις ουσιώδεις κόμβους. Φυσικά, προτρέπω προς περισσότερο κοσμοπολιτισμό. Ο παιγνιώδης τίτλος «Κοσμοπολίτες όλων

των χωρών, ακόμη μια προσπάθεια!»,⁶ που παίζει με τον Σαντ και τον Μαρξ, σημαίνει ότι δεν είμαστε ακόμη αρκετά κοσμοπολίτες, ότι πρέπει να ανοίξουμε τα σύνορα· ταυτόχρονα, όμως, ο κοσμοπολιτισμός δεν αρκεί. Η φιλοξενία που θα ρυθμιζόταν απλώς από το κράτος, από τη σχέση με τους πολίτες ως τέτοιους, δεν φαίνεται να αρκεί πια. Η δοκιμασία, η φρικτή εμπειρία του αιώνα μας ήταν –και παραμένει– η μαζική εκτόπιση πληθυσμών που δεν συγκροτούνταν πια από πολίτες και για τους οποίους οι νομοθεσίες των εθνών-κρατών δεν ήταν επαρκείς. Κατά συνέπεια, θα έπρεπε να προσαρμόσουμε την ηθική μας για τη φιλοξενία, την πολιτική μας για τη φιλοξενία σε ένα επέκεινα του κράτους και, έτσι, να πάμε επέκεινα του κοσμοπολιτισμού. Σε μια ανάγνωση του Καντ, προσπαθώ να δείξω ως προς τι είναι αξιοσημείωτος ο οικουμενικός κοσμοπολιτισμός του Καντ, προς τον οποίο πρέπει να τείνουμε, αλλά που επίσης πρέπει να γνωρίζουμε πώς να τον υπερβούμε.

Όσον αφορά την ανεκτικότητα, είχα προσπαθήσει σε μια μικρή σημείωση να δείξω πως η έννοια της ανεκτικότητας, για την οποία τρέφω τον μέγιστο σεβασμό, φυσικά, όπως όλοι, ήταν σημαδεμένη, στα κείμενα που την ενσωματώνουν –για παράδειγμα, στον Βολταίρο– από μια χριστιανική παράδοση. Είναι μια χριστιανική έννοια, σεβαστή μεν ως τέτοια, αλλά ίσως ανεπαρκής για το άνοιγμα ή τη φιλοξενία προς κουλτούρες ή χώρους που δεν θα κυριαρχούνταν απλώς από μια χριστιανική σκέψη· το ίδιο θα έλεγα και για την αδελφосύννη. Τρέφω τον μέγιστο σεβασμό για την αδελφосύννη· αποτελεί εμβληματική συνιστώσα της δημοκρατίας, αν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης υπήρξαν πολλά προβλήματα που εμπόδιζαν να γίνει αποδεκτή η αδελφосύννη, καθώς θεωρούνταν υπερβολικά χριστιανική. Στις *Πολιτικές της φιλίας*,⁷ προσπάθησα να δείξω πως η έννοια της αδελφосύννης ήταν ενοχλητική για πολλούς λόγους: πρώτον, γιατί έχει τις ρίζες της στην οικογένεια, τη γενεαλογία, την αυτοχθονία· εν συνεχεία, γιατί είναι η έννοια της αδελφосύννης (μεταξύ ανδρών) (*fraternité*)⁸ και όχι της αδελφосύννης (μεταξύ γυναικών) (*sororité*),

⁶ Jacques Derrida, «Κοσμοπολίτες όλων των χωρών, ακόμη μια προσπάθεια!», στο ίδιο, *Πέραν του κοσμοπολιτισμού*, μτφρ.-σημ. Βαγγέλης Μπιτσώρης, Κριτική, Αθήνα 2003, σ. 13-50.

⁷ Jacques Derrida, *Politiques de l'amitié*, Galilée, Παρίσι 1994.

⁸ Στη γαλλική γλωσσα, η λέξη «frère» σημαίνει «αδελφος», ενώ η λέξη για την «αδελφή» είναι «sœur». Συνεπώς, είναι εμφανές ότι η αδελφосύννη (*fraternité*) προέρχεται από τη λέξη αδελφός και όχι αδελφή.

δηλαδή υποδηλώνει την ανδρική ηγεμονία. Κατά συνέπεια, στον βαθμό που παραπέμπει σε μια ανθρώπινη αλληλεγγύη αδελφών (ανδρών/frères) και όχι αδελφών (γυναικών/sœurs), οφείλει να μας προκαλεί ορισμένα ερωτήματα, όχι απαραίτητα μια αντίθεση· δεν έχω τίποτε εναντίον της αδελφосύνης, απλώς διερωτώμαι μήπως ο λόγος που κυριαρχείται από τη συναινετική αξία της αδελφосύνης κυοφορεί, επίσης, κάποιες ύποπτες συνέπειες.

Στο βιβλίο σας για τη φιλοξενία,⁹ εξηγείτε πολύ καλά ότι υπάρχει ένας απροϋπόθετος νόμος της απεριόριστης φιλοξενίας, αλλά όταν αυτή η φιλοξενία εισέρχεται στους νόμους και στο νομικό πεδίο [le juridique], δηλαδή στο δίκαιο, τότε περιορίζεται σε κάτι που ανήκει στη σφαίρα των παραδοσιακών δικαιωμάτων και καθηκόντων. Έτσι, ανάμεσα στους νόμους που αναγκαστικά επιβάλλουν όρια στη φιλοξενία και στον νόμο που είναι αναγκαστικά απεριόριστος, πρέπει να προσπαθήσουμε να βρούμε ευέλικτο χώρο και έναν τρόπο παρέμβασης.

Αυτός ο «ευέλικτος χώρος» είναι ο χώρος της ευθύνης. Ακόμη και αν το απροϋπόθετο της φιλοξενίας οφείλει να είναι άπειρο και άρα ετερογενές προς τις νομοθετικές, πολιτικές και άλλες συνθήκες, αυτή η ετερογένεια δεν σημαίνει αντίθεση. Για να ενσαρκωθεί αυτή η απροϋπόθετη φιλοξενία, για να γίνει αποτελεσματική, πρέπει να λάβει συγκεκριμένη μορφή και, κατά συνέπεια, να οδηγήσει σε πρακτικά μέτρα, σε συνθήκες, σε νόμους, και η υπό όρους νομοθεσία δεν πρέπει να ξεχνά την προσταγή της φιλοξενίας στην οποία αναφέρεται. (Εδώ υπάρχει ετερογένεια χωρίς αντίθεση, ετερογένεια και μη διαχωριστικότητα).

Γι' αυτό είναι απαραίτητο να διακρίνουμε διαρκώς ανάμεσα στο ζήτημα της φιλοξενίας με την αυστηρή έννοια και τα ζητήματα της μεταναστευσης και των ελέγχων των μεταναστευτικών ροών· δεν ανήκουν στην ίδια διάσταση, αν και τα δύο είναι αδιαχώριστα. Η πολιτική επινόηση, η πολιτική απόφαση και ευθύνη συνίστανται στο να βρεθεί η καλύτερη ή η λιγότερο κακή νομοθεσία· αυτό είναι το συμβάν που πρέπει κάθε φορά να επινοείται εκ νέου. Πρέπει να επινοήσουμε, σε μια συγκεκριμένη

⁹ Ζακ Ντερριντά – Αν Ντυφουρμαντέλ, *Περί φιλοξενίας: Η Αν Ντυφουρμαντέλ προσκαλεί τον Ζακ Ντερριντά να απαντήσει*, μτφρ.-σημειώσεις Βαγγέλης Μπιτσώρης, Εκκρεμές, Αθήνα 2006.

και καθορισμένη κατάσταση, όπως η σημερινή Γαλλία για παράδειγμα, την καλύτερη νομοθεσία, ώστε η φιλοξενία να γίνεται σεβαστή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Εδώ εδράζεται η πολιτική και κοινοβουλευτική συζήτηση ανάμεσα σε όλες τις κοινωνικές δυνάμεις. Δεν υπάρχει προκαθορισμένο κριτήριο ή προκαταρκτικός κανόνας: πρέπει να βρεθούν αυτοί οι κανόνες και σε αυτό το σημείο συγκρούονται όλες οι κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στη Γαλλία σήμερα, για να καθορίσουν τι θεωρεί ο καθένας ως τον καλύτερο κανόνα.

Η δικαιοσύνη είναι α ξεχώριστη από το δίκαιο;

Προσπάθησα να δείξω ότι η δικαιοσύνη δεν μπορεί να αναχθεί στο δίκαιο, ότι υπάρχει ένα πλεόνασμα δικαιοσύνης σε σχέση με το δίκαιο, αλλά ότι, παρ' όλα αυτά, η δικαιοσύνη απαιτεί, προκειμένου να γίνει συγκεκριμένη και να πραγματωθεί, να ενσωματωθεί στο δίκαιο, σε μια νομοθεσία.¹⁰ Φυσικά, κανένα δίκαιο δεν μπορεί να αρκεί στη δικαιοσύνη, και αυτός είναι ο λόγος που υπάρχει μια ιστορία του δικαίου, που τα ανθρώπινα δικαιώματα εξελίσσονται, που υπάρχει ένας επ' άπειρον προσδιορισμός και μια ατελείυτη τελειοποιησιμότητα του δικαιοκού πλαισίου, ακριβώς επειδή το αίτημα της δικαιοσύνης είναι άπειρο. (Και πάλι, η δικαιοσύνη και το δίκαιο είναι α ξεχώριστα και ετερογενή. Το ένα καλεί το άλλο).

Διαρκώς επαναφέρετε το ζήτημα της γλώσσας. Λέτε ότι το ελάχιστο που πρέπει να κάνουμε, όταν θέλουμε να μιλήσουμε για τη φιλοξενία, είναι να λάβουμε υπόψη τη διαφορά των γλωσσών που υπάρχει με τον ξένο. Όταν σας διαβάζει κανείς, καταρχάς με πολύ απλό τρόπο, νομίζει ότι πρόκειται μόνο για το ζήτημα της ομιλούμενης γλώσσας και ότι θα έπρεπε να μεταφράσουμε αυτή τη γλώσσα. Στην πραγματικότητα, είναι επίσης ένα ζήτημα πολιτισμικών προτύπων, τύπων παρέμβασης, το να λαμβάνει κανείς υπόψη του μια κληρονομιά διαφορετική από τη δική μας. Το να ακούμε τον άλλον, για να επιστρέψουμε στον Λεβινάς, στην ολότητά του, στην ετερότητά του, σημαίνει να λαμβάνουμε υπόψη την κληρονομιά του στην πλήρη ετερότητά της, συμπεριλαμβανομένης και της γλωσσικής. Δραματικό ζήτημα. Το να υποδέχεσαι τον άλλον στη γλώσσα του σημαί-

¹⁰ Βλ. Jacques Derrida, *Ισχύς νόμου. Το «Μυστικιστικό θεμέλιο της αυθεντίας»*, μτφρ.-σημ.-επίμ. Βαγγέλης Μπιτσώρης, Πατάκη, Αθήνα 2015.

νει να λαμβάνεις φυσικά υπόψη το ιδίωμά του, να μην του ζητάς να απαρνηθεί τη γλώσσα του και όλα όσα αυτή ενσαρκώνει, δηλαδή τις νόρμες, μια κουλτούρα (αυτό που εμείς ονομάζουμε κουλτούρα), τα έθιμα κ.λπ. Η γλώσσα είναι ένα σώμα, δεν μπορούμε να του ζητήσουμε να το απαρνηθεί... Είναι μια παράδοση, μια μνήμη, είναι τα κύρια ονόματα. Προφανώς, είναι επίσης δύσκολο να ζητήσεις από ένα σύγχρονο έθνος-κράτος να παραιτηθεί από την απαίτηση προς όσους υποδέχεται να μάθουν τη γλώσσα του, την κουλτούρα του κατά κάποιο τρόπο.

Στη Γαλλία σήμερα κυριαρχεί το μοντέλο της ενσωμάτωσης,¹¹ τόσο στη Δεξιά όσο και στην Αριστερά. Λέγεται ότι η υποδοχή του ξένου είναι θετική, αλλά υπό τον όρο της ενσωμάτωσης, δηλαδή ότι ο ξένος, ο μετανάστης ή ο νέος Γάλλος πολίτης αναγνωρίζει τις αξίες της κοσμικότητας, της δημοκρατικής πολιτείας, της γαλλικής γλώσσας, της γαλλικής κουλτούρας. Το κατανοώ αυτό. Η δίκαιη απόφαση πρέπει να βρεθεί, και πάλι, ανάμεσα στην υπερβολή του μοντέλου της ενσωμάτωσης, το οποίο θα οδηγούσε απλώς στην εξάλειψη κάθε ετερότητας, στο να ζητάμε από τον άλλον μόλις αφιχθεί να ξεχάσει όλη του τη μνήμη, όλη του τη γλώσσα, όλη του την κουλτούρα, και στο αντίθετο μοντέλο, το οποίο θα συνίστατο στο να μην απαιτήσουμε από τον ερχόμενο να μάθει τη γλώσσα μας.

Συνεπώς, τόσο στο πολιτικό πεδίο όσο και στο πεδίο της ποιητικής ή φιλοσοφικής μετάφρασης, το συμβάν που πρέπει να επινοηθεί είναι ένα συμβάν μετάφρασης. Όχι η μετάφραση με την έννοια της μονοσήμαντης ομοιογένειας, αλλά της συνάντησης ιδιωμάτων που βρίσκονται σε συμφωνία, που αποδέχονται το ένα το άλλο χωρίς να παραιτούνται, όσο είναι δυνατό από την ιδιαιτερότητά τους. Είναι μια δύσκολη επιλογή κάθε στιγμής.

¹¹ (Σημείωση του Ανθρώπου) Η συνέντευξη αυτή του Ντερριντά πάρθηκε το 1997. Σήμερα, κυριαρχεί η προκατάληψη ή ακόμη και ο λόγος μίσους εναντίον των προσφύγων και των μεταναστών και τα κλειστά σύνορα σε όλη την Ευρώπη. Το «μοντέλο της ενσωμάτωσης» δεν είναι πια κεντρική ευρωπαϊκή πολιτική.

ΑΝ ΘΡΩ ΠΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 15
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ-
ΜΑΪΟΣ 2025

*Αφιέρωμα στην ηθική και πολιτική σκέψη του
Ζακ Ντερριντά*

ΖΑΚ ΝΤΕΡΡΙΝΤΑ

Περί φιλοξενίας

Μετάφραση: Γεράσιμος Κακολύρης

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΠΙΤΣΩΡΗΣ

Ζακ Ντερριντά: Η σχέση θρησκείας και ηθικής

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ

Ο Ζακ Ντερριντά για την απροϋπόθετη ηθική της φιλοξενίας

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ο Ντερριντά και η συνάντηση με τη γάτα

ΕΥΤΥΧΗΣ ΠΥΡΟΒΟΛΑΚΗΣ

Αποδομήσεις: δίκαιο, βία και δικαιοσύνη στους Ντερριντά και Μπέν-γιαμιν

ΧΑΡΗΣ ΡΑΠΤΗΣ

Η καταγωγική τεχνικότητα του ανθρώπου

ΜΗΝΑΣ ΒΛΑΧΟΣ

Η κλήση του άλλου: το ίχνος ως εισαγωγή στην ηθική και πολιτική σκέψη του Ντερριντά

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ

Ο Ντερριντά, ο Λεβινάς, η «καινή εντολή» και οι φιλοσοφίες του πολέμου

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Διάλογος με ένα μοναστήρι: το Δαφνί και η γενιά του '30

π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Οι απαρχές του βιβλικού χριστιανισμού: συνθέσεις και οριοθετήσεις (Μέρος Β')

Λογοτεχνία

Τζέην Κένυον (ποιήματα)

Νατάσα Κεσμέτη

Ουίλλιαμ Μπάτλερ Γέητς (ποιήματα)

Γιάννης Πατσώνης (παραμύθια)

Κώστας Μίντζηρας (διήγημα)

ία. γράμματα &
ες

ιν Χάιντεγκερ

σης Παρλαμπάς

έλης Κούμπουλης

ήλ Σ. Καλαβρός

α Ανωμερίτη

ρος Φαράκλας

ρος Ζουμπουλάκης